

ספרים חדשים

חזרה אל השלילה

(עם הופעת „נהר חוזר“ מאת בן-ציון חומר, הוצאת „מחברות לספרות“)

מאת מ. הרסגור

משתוקק גם ב"צ תומר למות על מיטתו ולא באינו פלישת נסיגה בנגוריוֹנית. „שנאתי גיבורים“ כותב הוא ב"ב־רק" וב"ברקאי" שר הוא „בוקר ראשון לבלי מת“.

אבל ההתערפלות ואדי הנהר החזרה, אשר מונעים מבן-ציון תומר הסתכלות מפוכחת במציאות נעשים תדירים ביותר כשהמדובר בסוסי הרכיבה של התעמור־לה השלטונית. לא יאומן כי יסופר, כיצד משורר מוכה־עצבות זה, המגשש בתוך חלדו הבלתי־רחום, מצא פתאום השראה בנפשו לכתוב גם כמה שירים פוליטיים, המופנים נגד... ברית־המועצות ומדינות ערב! בשירו „לוחות שבורים“ מודיע משוררנו כי „הרוח במו־רח עכשיו קרה“ ומבשר את חיסולו הטוטאלי של האידיאל הסוציאליסטי — כביכול:

החלומות הם כמו קליפות בצל
ניצוץ אחד מהם גם לא ניצל
ומשתדל לנחש את הופעתו של „כוח שלישי“, לאחר ש„האל הכוזב“ (שם חוברת אנטי־קומוניסטית ידועה):

האל הכוזב וגם השם המפורש
אולי יציל איזה צירוף חדש
שירי השינאה נגר מצריים הם באותו סגנון באנאלי ונטול־פיוטיות:

שובה ליאור
התנין הגדול
אל תבלע את האור
התנין הגדול

הקובץ הזה הוא עדות למבוכה; לפי עמים לובשות התלבטויות המשורר ויאושו צורה מעניינת, מקורית:

עד אפול צוואריה
(כי אפול — זה וודאי)
יהיו המתים
נושכים עקבותי

אולם במקרים רבים נופלים תרזוֹמתחת לבאנאליות הממוצאת המותרת בקבצי־בכורה.

למשל:
הזכוכית נופצה
אבדו פרחי הכחל
כוכבי דמעות
נשרו לנחל

או
נהר שחור
נהר־חיי
הפלגתי בו —
וברבור של אור
יפה וגא כנף...

בן-ציון תומר הוא אחד ממשתתפיו של ויכוח סומבי על הגון־קונפורמיום אשר נערך לפני זמן מה. נקווה כי דר־כו השירית בעתיד תראה כי הוא למד איך להדיר את רגלי שירתו מן השיגרה והקונפורמיום וכי הוא מוכן לצאת, גלוי־עין, לגילויה של המציאות הנסתרת, „הגון קונפורמיסטית“ כלשון הזהב של האופנה.

המיוחד והמקורי בשירתו של בן-ציון תומר הוא חוסר האימון המוחלט בכוחותיו של הדור שאליו שייך הוא ותסביך נחיתות חמור כלפי הדור הקודם: נושאים אלה רחוקים מלהיות בתחום המוגנפולין הבלעדי שלו, אלא שאצלו מגיע הדבר לביטוי עז ומיואש ביותר. תסביך זה נע בין האדרת מפע־ליהם ואורח חייהם של הזקנים, בהדג־שת „הסולידיות“ שבכל ישותם, כנגד כגנון החיים הנקלה של הצעירים:

אבי באבן את חייך
אני ברוח

עד לשלילה מוחלטת, שחורה משחור, של עצם הענקת זכות הקיום לדור הצעיר, דורו של המשורר:

אני מישור אינני אבן
איני נביא
איני איני אינני

המשורר אינו שולל כי קיים אישם בספירות־האפשרויות־המשוערות גם פתרון שונה לבעיות דורו, פתרון של א־מון וחיוב החיים:

רצינו אחרת
ואחרת רצינו לשיר
על ביתך נסמכנו
והנה אין קיר

(„מות האב“)

אולם אכזריות החיים — חיי עושי־קים ועשוקים — מונעת את השגתם של אלה החיים האחרים,

ובאשר דרכנו
תחתינו איש צעק

„נהר חוזר“ זה חוזר אל עולם האין, אל מה שהיה ואיננו עוד: זוהי קינת האימפוטנציה של דור; ואין פלא, על כן, כי המוטיבים הארוטיים מעורפלים ושטחיים בו עד למאוד. אחד מחלקי הספר נושא את השם „מראות מן היל־דות“ ותשוקתו של המשורר להימלט מבגרותו אל עבר „חצר האבנים“ בה שיחק כפעוט מובעת בצורה חזקה הר־בה יותר מאהבתו למוזה שלו אשר היית יסמין בירח מאי.

אין ספק כי שירים אלה של בן-ציון תומר מעידים על משבר עמוק בקרב חסידיה של האידיאולוגיה הרשמית בישראל. כמו כופרים רבים אחרים שונא גם משורר זה את המציאות על שום היותה מורכבת ובלתי־נעימה: הוא שר־לל את טעמו של מאבק האידיאליסטן ומשווה אותו לסיזיפוס, המגלגל ללא הרף „שמש אל ההר“ — הר שממנו מתגלגלת השמש חזרה אל תוך הבוץ והטיט. רעיון זה מושט בהתמדה על גלי הנהר החוזר: „עוד אגדה קוֹיית־להקים“ גאנח ב"צ תומר ב„נדנדה“, „חשכו עיני החלומות“ מקונן הוא ב„מות הנער“, וחוזר חלילה.

המציאות הישראלית חודרת רק בדי עמל אל מעבר לאפיק השחור בו זורם הנהר התומרי הזה: אולם המעט המסת־נן בכל זאת ממנה הוא אותו מוטיב ועצמו שפלש וחדר אל תוך־תוכי יצירתם של רוב המשוררים והסופרים, לרבות אלה הרוקמים סיסמאות של התנזרות פוליטית על נסיה־משי שלהם: מוטיב הפחד והשינאה למלחמה. לאותו מצב של התגרות מלחמתית שהשליטים שלי־נו דואגים להתמדתה. בתור תופעה יר־צאת־דופן מציין ב"צ תומר כי:

היום גם הדור
בגשם הממית
לא יביא
צווי גיוס ועתונים

כדוגמת משורר אחר, יהודה עמיחי,